

УДК 340.1

DOI: 10.15587/2523-4153.2023.283410

АДАПТАЦІЯ ПРИРОДООХОРОННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ

Л. І. Купчення, О. Ю. Сівцова

The essence of environmental protection legislation is analyzed. For this purpose, foreign and Ukrainian scientific literature as well as normative and legal documents, in which the right of nature protection is enshrined, was studied. It has been proven, that in the conditions of martial law in Ukraine, environmental protection legal acts should be aimed at mitigating the consequences of the armed aggression of the Russian Federation. For this, it is advisable to use the development of the law of the World Trade Organization.

Environmental legislation is considered in the system of international environmental law (International Environmental Law). This approach is due to the global consequences of Russia's military aggression against Ukraine. Since mitigating the consequences of military actions on the territory of Ukraine requires a return from imbalance to stability, the issue of sustainable development has been brought up to date. Therefore, the essence is outlined and the main goals of sustainable development are listed, the implementation of which guarantees stability in the world, in particular in the field of nature protection. Implementation of the goals of sustainable development in life, restoration of balance in nature and international relations depends on specific subjects, so a list of them is given, and the main powers in the field of nature protection are outlined.

Some decisions of such an international organization as the World Trade Organization regarding the provision of nature protection by economic methods are commented on.

The importance of nature protection organizations in the field of environmental protection, their interaction with subjects of authority is also outlined.

Since nature protection is closely related to the use of natural resources in the process of agricultural production, which guarantees the food security of humanity in general and Ukraine in particular, new approaches of the European Union to the regulation of the Common Agricultural Policy have been studied.

In general, this work is based on the statement about the importance of applying all possible measures to mitigate the impact of Russian military aggression on the environment, in particular in the field of nuclear security. This will make it possible to return to the implementation of the model of sustainable development, the creation of which was aimed at solving the global problems of our time, but the implementation of which is made impossible by the active warfare on the territory of Ukraine

Keywords: environmental legislation, agricultural production, common agricultural policy, World Trade Organization

How to cite:

Kupchenia, L., Sivtsova, O. (2023). Adaptation of environmental protection legislation of Ukraine to the conditions of martial state. ScienceRise: Juridical Science, 2 (24), 00–00. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2023.283410>

© The Author(s) 2023

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Через 45 років після війни у В'єтнамі, де люди все ще страждають від наслідків розміщення хімічної зброї; 29 років після того, коли під час війни в Перській затоці були зруйновані нафтові свердловини; 21 рік по тому, коли під час конфлікту в Союзній Республіці Югославія, війська Організації Північноатлантичного договору атакували електростанцію в Панчево; 14 років після того, коли у 2006 році ізраїльські військово-повітряні сили розбомбили електростанцію Ель Джеіх у Лівані [1], людство не змогло зійти зі шляху руйнації та знищення всього живого. Нині Україну спіткала кровопролитна війна, екологічні наслідки якої можуть вплинути не тільки на власну територію держави, а й вийти далеко за її межі, спричиняючи незворотні зміни в навколишньому природному середовищі, до яких світ може бути не готовим.

Тривалий час світова спільнота реалізувала заходи, спрямовані на вирішення таких глобальних проблем сучасності, як зміна клімату, забруднення та втрата біорізноманіття, зокрема шляхом втілення цілей сталого розвитку. У зв'язку з застосуванням зброї Росією по відношенню

до незалежної України вироблені людством підходи до вирішення зазначених вище питань потребують перегляду. Трагедія на Каховській ГЕС та замінування блоку охолодження Запорізької АЕС показують, наскільки серйозним та потенційно небезпечним є вплив на природу. Надзвичайно важливо пом'якшити вплив тих ситуацій, що уже виникли, та не допустити нових, особливо у сфері ядерної енергетики. І прагнути надалі повернутись до реалізації цілей сталого розвитку.

Очевидно, що правових інструментів, напрацьованих людством після другої світової війни, недостатньо для вирішення існуючих проблем. Рішення міжнародних судів Росія не виконує. На економічні санкції має можливість та ресурси не реагувати. З огляду на це міжнародні організації, такі як СОТ та ЄС, оновлюють підходи до регулювання традиційних відносин.

Позитивним є активізація діяльності СОТ саме після вторгнення РФ на територію України у 2022 році. Помітним є і оновлення Спільної аграрної політики ЄС. Відповідно до цього Україна має адаптувати своє законодавство, зокрема й у сфері охорони природи.

Таким чином, в умовах воєнного стану актуалізувалось питання гармонізації природоохоронного законодавства України з міжнародним правом охорони довкілля, що можливе шляхом адаптації, але не тільки.

2. Літературний огляд

Питання зближення (перенесення, узгодження) міжнародного та національного законодавства досліджено на монографічному рівні ще у 2014 році у частині правових вимог СОТ до сільськогосподарського виробництва. Зокрема проаналізовано сутність понять «гармонізація», «адаптація», «імплементация», «стандартизація» [2]. Ці напрацювання варто застосувати й по відношенню до теми нашого дослідження. Разом з тим висвітлені в монографії твердження щодо доцільності/недоцільності адаптації вітчизняного законодавства до вимог СОТ потребують перегляду з урахуванням зміни пріоритетів державного регулювання агросфери. Невирішеними у коментованій праці залишились і питання, пов'язані з екологізацією аграрного виробництва. Причиною цього є межі самого дослідження, а також об'єктивні труднощі, пов'язані з необхідністю залучення знань з таких галузей юридичної науки, як міжнародне право, екологічне право та аграрне право (в частині правової регламентації використання та охорони природних ресурсів у сільському господарстві нормами права Світової організації торгівлі). Варіантом подолання відповідних труднощів може бути застосування комплексного підходу в дослідженні.

Окрім того, стабільно залишаються актуальним питання щодо впровадження інноваційних підходів у агросфері. У науковій літературі зазначено, що головна роль для уведення інновацій виділяється державі, оскільки саме її органам влади належать функції із удосконалення законодавства у відповідній сфері, контроль, а також підтримка виробників. Щодо затвердження стандартів екологічної політики, що зосереджені на 10 цілях, то вони є детально спланованими та окресленими і стосуються як використання відновлювальних джерел енергії, так і інноваційних технологій, зокрема в землеробстві [3].

Моніторинг діяльності природозахисних громадських організацій дав можливість поглянути на досліджувану тему через призму формування громадянського суспільства. Зокрема увагу привернула позиція природозахисниці Грети Тунберг щодо детонації Каховської ГЕС та трактування цього як вчинення екоциду [4].

Зазначене вище свідчить про актуальність та дає підстави для проведення порівняльно-правового дослідження сучасних процесів гармонізації природоохоронного законодавства України відповідно до вимог міжнародних спільнот.

3. Мета та завдання дослідження

Метою роботи є дослідити особливості гармонізації природоохоронного законодавства України в умовах воєнного стану.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання:

1. Обґрунтувати актуальність розроблення правових заходів для пом'якшення впливу військових дій на природу України.
2. З'ясувати сутність таких понять, як «природоохоронне законодавство» та «сталий розвиток».
3. Встановити особливості гармонізації природоохоронного законодавства України з правом міжнародних спільнот.
4. Проаналізувати окремі правові документи, що регламентують питання охорони природи.

4. Матеріали та методи

Методологічну основу цього дослідження становлять загальнонаукові й спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, застосування догматичного методу сприяло з'ясуванню змісту пра-

вових документів у сфері охорони природи. Діалектичний метод сприяв аналізу таких понять, як природоохоронне законодавство, сталий розвиток, міжнародне право охорони довкілля. Порівняльно-правовий метод застосовувався з метою використання світового досвіду збереження природи, зокрема за рахунок стимулювання ресурсозберігаючих технологій у сфері сільськогосподарського виробництва. Методи дедукції, аналізу та узагальнення використовувалися з метою вивчення доктринальних положень з досліджуваного питання. Системно-функціональний метод дав змогу проаналізувати наявну наукову літературу, що висвітлює окремі питання розроблення та реалізації природоохоронних заходів.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Незважаючи на очевидність шкоди довкіллю від воєнних дій на території України, варто навести статистичні дані. Так, станом на 375-тий день з моменту початку повномасштабного вторгнення РФ було зафіксовано 2333 випадки завдання шкоди довкіллю. Завдана шкода оцінюється в 1912 млрд. грн. (в 867 млрд грн оцінюється забруднення земель та ґрунтів, 988 млрд грн – повітря, 57 млрд грн – води). Шкоду завдано лісам (зокрема, в результаті пожеж), об'єктам природозаповідного фонду, біорізноманіттю, корисним копалинам. За 35 днів окупації Чорнобильської АЕС і зони відчуження збитки склали понад 3,2 млрд. грн. Показники вуглекислого газу, що викидаються в атмосферу у зв'язку із незаконними діями РФ свідчать, що така діяльність практично зводиться нанівець усі зусилля світового співтовариства у боротьбі зі зміною клімату, глобальним потеплінням та скороченням показників CO₂ [5].

З моменту проголошення незалежності України прийнято низку нормативно-правових актів у сфері охорони природи. Це – ті законні інструменти, що можна використовувати задля пом'якшення впливу війни на екологію. З-поміж еколого-правових актів доцільно ввести у використання поняття “природоохоронне законодавство”.

Слід прояснити, що законодавство у сфері охорони природи складають Конституція України, що виступає його основою; закони; підзаконні нормативно-правові акти (постанови ВРУ, постанови КМУ, укази Президента України, накази Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів тощо). Посилена увага на цей масив правових приписів зумовлена численними факторами, серед яких динаміка воєнних дій, стан виробничих сил та довкілля, інтенсивність дипломатичних відносин та міжнародної підтримки України. Законодавець оперує поняттям “законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища”. Зокрема у ст. 2 Закону України від 25.06.1991 року визначено, що відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються цим Законом, а також земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством [6]. Не вдаючись до наведення численних прикладів нормативно-правових актів у цій сфері, слід констатувати, що мова йде саме про природоохоронне законодавство. Відповідне визначення можна надати через перелік складових, і такий перелік не буде вичерпним.

Гармонізація природоохоронного законодавства України з правом СОТ та ЄС є вимогою сучасного міжнародного порядку, врегульованого нормами міжнародного права. Однак обрання форми такого узгодження має враховувати інтереси нашої держави. Звісно, не завжди слід вдаватися саме до адаптації вітчизняного законодавства, тобто підлаштовувати його під міжнародне, що вимагає від України міжнародна спільнота. Разом з тим зобов'язання, взяті на себе, треба виконувати. Мається на увазі і зміст Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі від 05.02.2008 року, яким закріплено поступовість узгодження українського законодавства з правом СОТ, визначено конкретні зміни та строки їх реалізації [7]. Також мова йде про зміст Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 [8].

Наявність зазначених вище зобов'язань із визначенням строків їх виконання була складовою частиною вибудованої демократичними державами системи стабільності та передбачуваності. І це було надзвичайно важливим для втілення ідеї сталого розвитку задля забезпечення інтересів нинішнього та майбутніх поколінь у безпечному довкіллі. З цього приводу проф. Статівка А.М. слушно зазначив, що саме екологічним імперативом має відбуватися обумовлення процесів трансформації в аграрному секторі економіки та міжнародної економіки вцілому [9].

У 2015 році на Саміті ООН зі сталого розвитку визначено 17 цілей (SDG) та 169 завдань сталого розвитку, зокрема забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці (SDG 3); сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх (SDG 8); створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям (SDG 9) (Neshovski, 2023). Зазначені цілі втілено у відповідному указі Президента України [10].

Слід відмітити стабілізацію діяльності міжнародних організацій, зокрема СОТ, за участі яких підтримується усталений міжнародний порядок.

Так, 12–16 червня 2023 року група спікерів високого рівня, на четвертому Тижні торгівлі та навколишнього середовища в Женеві закликали до термінових дій та реакцій, у зв'язку з потрійною планетарною кризою. Зокрема, потрібно терміново й колективно застосувати торговельну політику, щоб вирішити тріаду екологічних проблем, пов'язаних зі зміною клімату, забрудненням і втратою біорізноманіття. За твердженнями посла Еквадору Хосе Валенсія, потрібно прийняти потенційну трансформаційну силу торгівлі та торговельної політики, для того, аби надалі без зволікань можливо було вирішити трійку наразі найвагомійших проблем сучасної екології, адже саме торгова політика має змогу посприяти гармонійним та правильним для екології технологіям, що можуть поліпшити стан навколишнього середовища, як-то скорочення викидів вуглецю, сприяння екологічному підходу до поводження з відходами, а також збереження флори та фауни. Разом з тим колишній міністр навколишнього середовища Еквадору Йоланда Какабадзе зауважив, що неможливо закінчити інтеграцію торгівлі та навколишнього середовища, оскільки це буде постійно актуальним у зв'язку з розвитком технологій. Еліза Тонда, керівник відділу ресурсів і ринків Програми ООН з навколишнього середовища вказала, що торгова політика СОТ може вирішити ряд екологічних проблем у сферах вирубки лісів, створення економіки, що здатна до повторного використання відходів та сприяння багатосторонньому діалогу [11].

Аналізуючи зазначену вище позицію СОТ, варто відмітити слушність пропозиції застосувати заходи економічного характеру, зокрема торговельну політику. Слід погодитись з їх дієвістю і реалізувати не тільки на міжнародному рівні, а й на державному. Так само, як окремі держави своєю злочинною діяльністю призводять до забруднення Землі у цілому, так і звичайні люди шкодять довкіллю, створюючи стихійні сміттєзвалища, спалюючи сухе листя восени і залишаючи сміття за собою після відпочинку на природі. Тож, доки повернення до реалізації концепції сталого розвитку є ускладненим, пропонуємо розпочинати з “малих кроків”, звернути увагу на інститут адміністративної відповідальності громадян за забруднення навколишнього природного середовища. Важливо не лише конкретизувати склади відповідних адміністративних правопорушень, а й покласти відповідальність на поліцейських за виявлення фактів викидання сміття у невстановлених місцях та поводження з ним у заборонений спосіб (звісно, відповідальність за спалення трави, наприклад є, однак її наявність має мотивувати утримуватись від порушень). Далі важливо надати поліцейським повноваження складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачити великі штрафи. Відповідні надходження мають поповнювати спеціальний фонд місцевого бюджету, кошти з якого спрямовуватись виключно на фінансування природоохоронних заходів.

Наостанок варто прокоментувати формування спільної аграрної політики ЄС на період 2023–2027 р.р. Європейська Комісія представила свою пропозицію щодо реформи спільної сільськогосподарської політики (САР) ще у 2018 році, запровадивши новий спосіб роботи з модернізації та спрощення політики ЄС щодо сільського господарства. Після широких переговорів між Європейським парламентом, Радою ЄС та Європейською комісією 2 грудня 2021 року було досягнуто згоди та офіційно прийнято САР 2023-27. Він набув чинності 1 січня 2023 року. Новий підхід, заснований на результатах попередньої діяльності, є більш гнучким та враховує місцеві умови та потреби, одночасно збільшуючи амбіції ЄС щодо сталого розвитку. Він побудований навколо десяти цілей, що також є основою, на якій країни ЄС розробляють свої стратегічні плани САР [12].

Такими є вектори, що спрямовуватимуть взаємодію держав з питання подолання наслідків війни надалі. Звісно, в рамках цього дослідження неможливо прокоментувати реалізацію досягнутих домовленостей, адже пройшло зовсім небагато часу, тому вважаємо це недоліком нашого дослідження. Однак подальші дії держав-членів СОТ щодо застосування економічних засобів впливу можуть бути предметом наших подальших наукових розвідок. Надалі доцільно підсумувати результати проведення Тижня торгівлі та навколишнього середовища з метою визначення тенденцій у розвитку міжнародних відносин, зокрема у частині пом'якшення впливу війни на довкілля та повернення до реалізації моделі сталого розвитку.

Також слід відмітити відсутність доступу до актуальних даних, адже умови воєнного часу диктують свої правила і порядки, а тому не вся інформація є доступною і відкритою для публічності, що може вплинути на результати дослідження.

Дослідження зосереджується серед іншого на використанні іноземних джерел, що зумовлює певні обмеження у сприйнятті оригінальних текстів іноземною мовою у зв'язку з специфікою еколого-правової лексики.

Перспективи подальших досліджень насамперед в розрізі постійних змін у фактичних обставинах сучасності, оскільки воєнні дії є антонімом до слова стабільність і можливість прогнозування подій, адже напрямки і змісти змінюються щохвилини. До того ж усуваючи вищезазначені обмеження дослідження можна окреслити роботу з якісно нових перспектив та можливості розкрити предмет дослідження більш ґрунтовно.

Ретроспективний погляд на відповідну тематику також варто вказати як одну із перспектив подальших досліджень, оскільки характер досліджуваних явищ складно наразі оцінити з точки зору потенційних загроз та варіантів їх вирішення.

Окремого дослідження заслугоує питання юридичної відповідальності за порушення норм природоохоронного законодавства, що буде логічним продовженням цього, однак виходить за межі теми цієї праці.

6. Висновки

1. В умовах воєнного стану реальні збитки, завдані довкіллю, сягнули значних масштабів. Наразі проблематично передбачити, скільки ще шкоди буде завдано до закінчення бойових дій на території України. Доцільно активно застосовувати наявні правові засоби задля охорони природи.

2. Природоохоронне законодавство – це законодавство у сфері охорони навколишнього природного середовища, що є нині важливими інструментами, котрі є змога використовувати для пом'якшення впливу воєнних дій на екологію України та світу загалом. Серед них виділяють низку нормативно-правових актів, зокрема варто відмітити Конституцію України як основу, загальні та спеціальні закони, підзаконні нормативно-правові акти.

3. Питання гармонізації природоохоронного законодавства України з правом СОТ та ЄС є вимогою сучасного міжнародного порядку, адже є основою міжнародного права, і актуалізується, оскільки наша держава прагне до вступу у Європейський Союз.

4. Таке поняття, як «сталій розвиток» є у цілому дослідженим в межах юридичної науки. Разом з тим перегляд підходів до вирішення ряду екологічних питань наразі обумовлюється ситуацією, що склалась на території України у зв'язку зі збройною агресією РФ, а повернення до виконання цілей сталого розвитку є пріоритетним напрямком в екологічній сфері.

Наостанок слід наголосити на важливості забезпечення саме гармонізації природоохоронного законодавства із правом СОТ та ЄС та припиненні співробітництва з РФ. Зокрема пропонуємо зміни в адміністративне, бюджетне та кримінальне законодавство, що буде предметом наступного дослідження.

Конфлікт інтересів

Автори декларують, що не мають конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилося без фінансової підтримки.

Доступність даних

- Рукопис не має пов'язаних даних.

Подяки

Щиро вдячні редакції журналу Journal «ScienceRise: Juridical Science» за безоплатну публікацію статті у цей складний для усіх нас час збройної агресії РФ проти України.

Література

1. Dienelt, A. (2022). *Armed conflicts and the environment: complementing the laws of armed conflict with human rights law and international environmental law*. Springer. doi: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-99339-9>
2. Полюхович, Л. (2014). Правове забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації в Україні у контексті вимог СОТ. Харків: Видавець О. М. Ешке, 272.
3. Іщенко, Н. (2023). Інноваційні підходи до природоохоронної діяльності як умова сталого розвитку у сфері аграрного виробництва. Збалансоване природокористування: традиції, перспективи та інновації, 88–90.
4. Greta Thunberg: Russia is responsible for ecocide in Ukraine (2023). Available at: <https://www.ukrainianworldcongress.org/greta-thunberg-russia-is-responsible-for-ecocide-in-ukraine/> Last accessed: 24.06.2023
5. «United for Justice»: притягнення до відповідальності за воєнні злочини проти довкілля (2023). Екологія Право Людина. Available at: <http://epl.org.ua/announces/united-for-justice-prytyagnennya-do-vidpovidalnosti-za-voyenni-zlochyny-proty-dovkillya/> Last accessed: 24.06.2023
6. Про охорону навколишнього природного середовища (1991). Закон України № 1264-XII. 25.06.1991. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> Last accessed: 24.06.2023
7. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі. (2008). Протокол 05.02.2008. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_049#Text Last accessed: 24.06.2023
8. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part (2014). Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22014A0529%2801%29&qid=1687675008678> Last accessed: 24.06.2023

9. Статівка, А. М. (2011). Концепція сталого розвитку –основа державного регулювання екологічної політики в сільському господарстві України. Проблеми розвитку аграрного та земельного права України, 20–24.
10. Цілі сталого розвитку (2021). Dіa MSB. Available at: <https://business.dіia.gov.ua/handbook/sustainable-development-goals/cili-stalogo-rozvitku> Last accessed: 24.06.2023
11. High-level panel urges action on triple planetary crisis at Trade and Environment Week (2023). World Trade Organization. Available at: https://www.wto.org/english/news_e/news23_e/envir_13jun23_e.htm Last accessed: 24.06.2023
12. CAP Strategic Plans Available at: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en Last accessed: 24.06.2023

Received date 04.05.2023

Accepted date 15.06.2023

Published date 30.06.2023

Лідія Іванівна Купчення*, кандидат юридичних наук, кафедра підприємництва і права, Полтавський державний аграрний університет, вул. Сковороди, 1/3, м. Полтава, Україна, 36003

Оксана Юрїївна Сівцова, Полтавський державний аграрний університет, вул. Сковороди, 1/3, м. Полтава, Україна, 36003

*Corresponding author: Lidia Kupchenia, e-mail: lawyer@ltava.org